

«MITT NAMN ER PETTER DASS, SOM BUR MOT NORSKFAGETS ENDE»

Ronny Spaans

Samandrag

Skulereformer dei seinaste tiåra, som Kunnskapslyftet 2006, har utvida norskfaget med nye tekstkulturar og kompetansemål. Eit pensum i norskfaget basert på klassiske skjønnlitterære verk er for lengst passé. Denne utviklinga har hatt eit todelt utfall for ein historisk forfattarskap som Petter Dass'. På den eine sida les vi ikkje han lenger som nasjonallitteratur; det kan føre til at nokon heller ikkje ser verdien av å undervise om diktarpresten i skulen. Men på den andre sida fører nye tekstkulturar med seg ei oppmjuking av det tradisjonelle skiljet mellom fag- og skjønnlitteratur. Det har ein heldig effekt: ei gjenoppdaging av den historiske Petter Dass og nye perspektiv på Dass' diktning. I denne artikkelen undersøker eg for det fyrste historiske sider ved Petter Dass: Dass som didaktikar og som naturhistorisk forfattar. Deretter undersøker eg omtalen av diktarpresten i eit utval nye læreverk for å finne ut om nye sider ved diktarpresten er komne med. Artikkelen viser både heldige og uheldige freistnader på å fornye formidlinga av barokkdiktaren i nyare læreverk.

Nykelord: Petter Dass, didaktikk, norske lærebøker, tekstkultur, literacy

Abstract

School reforms in recent decades, such as Kunnskapslyftet 2006, have expanded the Norwegian common core subject to include new textual cultures and competence aims. A curriculum based on classic works of fiction is long gone. This development has had a twofold result on a historical author such as Petter Dass. On the one hand, we no longer read him as national literature; it may cause some teachers not seeing the value of teaching about the poet-priest at school. But on the other hand, new text cultures bring with them a softening of the traditional division between fiction and non-fiction. It has a fortunate effect: a rediscovery of the historical Petter Dass and new perspectives on Dass's poetry. In this article, I first examine rediscoveries of the historical authorship of Petter Dass, such as Dass as a didactic and as an author of natural history. I then examine the presentation of the poet-priest in a selection of new textbooks for the school to see if any new insights of the poet-priest are included. The article shows both fortunate and unfortunate results in renewing the presentation of the renaissance poet in recent textbooks.

Keywords: Petter Dass, didactic, Norwegian textbooks, textual culture, literacy

Innleiing

«Mit Navn er Petter Dass / som boer mod Verdens Ende», skreiv den nordnorske diktarpresten til Dorothe Engelbretsdotter i 1680. Dorothe budde den gongen i Noregs største by, Bergen, og hadde nett vorte eit stort namn i den dansk-norske felleslitteraturen. Diktboka hennar, *Sialens Sang-Offet*, var komen ut to år før. Dass budde i Alstahaug i Nordland, som låg langt unna sentrum i Danmark-Noreg. Der er difor ein underdanig Dass som presenterer seg som mannen som bur mot «Verdens Ende» og som vågar seg på ein «Ydmyk Salutatz» til den «Høy-æred Matrone» i Bergen. I diktet spør han om han kunne få tilsendt eit eksemplar av *Sialens Sang-Offet*. Dorothe sender eit eksemplar til han. Presten sender så to brev til, men utan å få svar. Det er mogeleg Dass hadde ein baktanke med diktbreva. Han vona kanskje at Dorothe ville

attgjelde interessa for poesien hennar med bøn om å få tilsendt smakebitar på herr Petters dikt-kunst. Dass omtalar seg slik: «Jeg, som er saa tung af Krop, / Hvordan skal ieg klavre op / Ad Parnassi Tinding?» Parnassus er det greske diktarfjellet; her fungerer det som bilete på den dansk-norske litteraturen. Attom den krypende tonen gøymer det seg nok ein ambisiøs diktar – ved Dorothes hjelp kunne han oppnå ein plass i den litterære krinsen (Dass 1997, s. 70–73).

Jamvel om Dass den gongen ikkje vann seg rom på det dansk-norske parnasset, veit vi at han – med hjelp av ein seinare diktarkollega, Johan Sebastian Welhaven – fekk ein solid plass i den norske litteraturen, ja, liketil som vår fyrste moderne diktar, for Welhaven sette Dass som sjølv far for norsk «nasjonallitteratur». Ved skipinga av ein nasjonal kanon på 1800-talet endra òg tilhøvet seg mellom Dass og Dorothe Engelbretsdotter. No i dag er Petter Dass meir kjend enn poetinna i den gamle hansabyen (Haarberg 2017, s. 64–86).

Men eg gjev ikkje slepp på den audmjuke «Salutatzen» frå mannen som bur mot «Verdens Ende». Fram til 300-årsjubileet for dikteren i 1947 var diktarpresten eit ynda objekt for forskning og formidling. Etter kvart tok det lengre tid mellom utgjevingane, men det har langt frå vorte heilt stilt. Den «tunge kroppen» synest i etterkrigstida å ha lagt seg traust og trygt til rettes mellom klassikarane i norsk bokheim. Men det har skjedd mykje i norskfaget og forskning i norsk litteratur dei seinaste tiåra. Som Jon Haarberg viser i *Nei, vi elsker ikke lenger. Litteraturen og nasjonen* (2017) er termen «nasjonallitteraturen» noko vi har gått bort frå. Innanfor litteraturvitskapen har det opna opp for andre måtar å nærme seg Dass på: Gjennom forskinga til Hanne Lauvstad (2006) og Jon Haarberg (2012) er det retoriske og sjangerhistoriske repertoaret i Dass' diktning «gjenoppdaga». I nyare litteraturteoretiske framstillingar er ikkje Dass lenger nemnd som «nasjonalskald», men som renessansediktar og som forfattar av religiøs-didaktisk litteratur. Samtidig har det skjedd ei endring i skulepensum. Vi har vraka ei fast liste over sentrale nasjonale verk som alle skuleborn burde lesa, ein «kanonlitteratur». Det har òg gradvis skjedd ei vektlegging av samtidslitteraturen i undervisninga, og i tillegg har det kome fleire utvida tekstomgrep, mellom anna med ei interesse for «sakprosa», deretter ei vektlegging av omgrepet «ikonotekst». Korleis forsvarar vi i dag bruken av historisk litteratur? Somme meiner at bortfallet av ein norsk litterær kanon har hatt negative fylgjer: Dass har hamna bak i rekkjene. Men ei like viktig forklåring er at det i ny teoridanning omkring norskfaget ikkje er utvikla ein samanhengande historisk litteraturdidaktikk (jf. Claudi 2019).

I denne artikkelen er eg interessert i to ting: For det fyrste vil eg peike på nokre mindre kjende sider som nyare forskning har aktualisert: Helgelendingen kan faktisk kallast vår fyrste didaktikar. Gjennom utgjevinga *Katekismesanger* la Dass eit historisk grunnlag for norskdidaktikken. Her baserer eg meg på Jon Haarbergs forskning. Deretter vil eg gå djupare inn på andre kvalitetar ved Dass som samsvarar med element i det nye norskfaget, nemleg ei interesse for sakprosa og for *literacy* som har ført til eit utvida tekstomgrep, ei utvikling som vart forsterka gjennom Kunnskapslyftet i 2006. I den andre delen av artikkelen studerer eg omtalen av diktarpresten frå Nord-Noreg i lærebøker for skulen for å undersøkje korleis han blir framstilt i dag. Med andre ord: Dersom herr Petter fekk norske lærebøker i hendene i dag, ville han sagt det same som han gjorde i 1680? «Mitt namn er Petter Dass, som bur mot norskfagets ende»?

Den didaktiske Dass

Kven var Petter Dass? Vi unner oss her eit stutt samandrag av livet hans: Petter Dass (1647–1707) var truleg fødd på Herøy i Nordland. Han gjekk på latinskulen i Bergen før han fór til København og studerte teologi der i 1666–68. Vel heime på Helgeland att arbeidde han som huslærer for kapellanen i Vefsn. I 1672 vart han kapellan på Nesna, der han mellom anna skreiv store delar av *Nordlands Trompet*. I 1689 steig han i gradane til sokneprest i Alstahaug; der kom òg religiøs-didaktiske verk frå hans hand, som *Katekismesanger*.

Det sistnemnde verket fører oss til biskopen i Trondhjems stift, som dekte både dagens Trøndelag og Nord-Noreg: Erik Bredal (avliden 1672). Han utarbeidde ein ambisiøs plan for

katekisering i landsdelen, det vil seia undervisning i kristendom gjennom spørsmål og svar. Det var i samsvar med overordna siktemål i Danmark-Noreg. Prestane og klokkarane hadde plikt til å katekisere, og denne ordninga vart skjerpa gjennom hundreåret, særleg gjennom Christian 4s recess av 27. februar 1643. Frå det fylte åttande året skulle dei unge, «sønner og døtre, drenger og tøser», gjennomgå «katekismi undervisning». Bredal førde ein hard kamp med prestane sine om å gjennomføre katekiseringsplanane. Dass' *Katekismesanger* kan kallast eit resultat av ambisjonane til Bredal. Verket kom ut fyrst i 1715, men som Haarberg skriv i den kommenterte utgåva av verket, vart manuskriptet lagt fram for den dansk-norske sensuren i 1698.

Dass skriv i prologsdiktet til *Katekismesanger* at han vil «viise Tilhørerne Veyen til GUD». Ordet *katekisme* kan førast tilbake til det greske verbet *katēkhēō*, som tyder «eg lét høyre» eller «instruerer (munnleg)». Lenge før Noreg fekk si fyrste skulelov i 1739, var det altså utbreidd katekismeundervisning i landet. Bredals plan var at alle born nordanfjells plikta å møte til undervisninga frå dei var sju år gamle. Men var dette ikkje berre lause idear på biskopens papir? Dessutan var vel ikkje nordmenn og danskar på 1600-talet eit lesande folk? Tilhøva var nok betre enn vi trur, i alle fall ifylgje Charlotte Appel. Funna hennar tilseier at det ved hundreårsskiftet (1700) i byane må ha vore minst éin lesekyndig person i kvar husstand, på landet éin lesekyndig i kvar tredje husstand. Og som Jon Haarberg skriv i innleiinga til si kommenterte utgåve av *Katekismesanger*: «En bonde som ikke kan tegne seg ved navn, kan utmerket godt likevel beherske lesekunsten.»¹

Steket frå katekisme til didaktikk er i grunnen ikkje stort. *Didaktikk* viser til den delen av «pedagogikken som handler om undervisning; undervisningslære» (naob.no). *Didaktisk* blir dessutan definert som det «som har til formål å belære, instruere». Vi ser føre oss den strenge klokkaren som bankar bibelvers inn i hovudet på stakkars småborn, men dette er ein fordom skapt i moderne tid. Eg vil vise til kva Berit H. Johnsen skriv om biskop Erik Pontoppidan (1698–1764) og det didaktiske arbeidet hans – ikkje berre forklaringa til Luthers katekisme (1737/54), men òg ei rettleiing han skreiv for undervisning i skulen: *Kort og eenfoldig Undervisning for Skoleholderne (...)* (1763/83), eit interessant verk som ikkje er så kjent lenger. Johnsen viser at Pontoppidan ikkje berre såg den religiøse vinsten, men òg den «samfunnsnyttige fordelene» ved leseopplæring. Johnsen viser vidare korleis Pontoppidan understreka innanåtlæring som ein verdi som ikkje må forlatast til fordel for utanåtlæring, og verdien av «lyst og munterhet» i ein undervisningssituasjon. Vi må rekne med at Petter Dass òg delte slike idear, for som Johnsen peikar på, så har dei eit fundament i tankane til tyske teologar som levde samtidig med Dass og som ivra for folkeopplysning, nemleg Philipp Jakob Spener (1635–1705) og August Hermann Francke (1663–1727) (Johnsen 2011, s. 13, 15, 17 og 20).

Didaktikken har i tillegg fått eit oppdatert innhald. Undervisning i dag er ikkje lenger *belæring* gjennom moralske læresetningar. I dag er den didaktiske funksjonen gjerne innskreven i forteljinga i ei form som overlèt til lesaren å dra konklusjonar. Men Dass held òg tritt med denne definisjonen. Pedagog og didaktikar er omgrep som òg blir bruka om Dass i dag som kjelde for kunnskap, då med tanke på heile forfatterskapen (Knutsen 2019, s. 53–62).

Det er difor ikkje tilfeldig at det mest kjende diktet hos Dass, også i skulesamanheng, er henta frå *Katekismesanger*: «Herre GUD! dit dyre Navn og Ære». Men dette er ein tekst Dass aldri sette saman som eit einskilddikt. Diktet er resultatet av utvalet til stiftsprost i Kristiania, Gustav Jensen, av ulike strofer i andre song i seksjonen «Fader Vår» i *Katekismesanger*. Det var gjort i høve revisjonen av Landstads salmebok (1870). Dermed fekk diktet òg eit nytt bruksområde, for Dass skreiv *Katekismesanger* opphavleg som andaktslitteratur til bruk i heimen. Haarberg skriv at denne nye samansetjinga av strofer frå *Katekismesanger* har fungert «som skolepensum og varemerke for nasjonaldikteren». Haarberg meiner òg at denne salmen har

¹ Sjå Jon Haarbergs innleiing til hans utgåve av *Katekismesanger* på bokselskap.no, paragraf 2.4. Dass' sitat er òg henta derifrå. Og sjå den biografiske omtalen av Erik Bredal (Lysaker 2009): https://nbl.snl.no/Erik_Bredal.

plassert andre vers i *Katekismesanger* «ettertrykkelig i skyggen».² Eg vil leggje til at denne salmen òg har fått dominere på kostnad av andre gode tekstplassasjar i heile Dass' dikting. Saman med den kjende opninga av *Nordlands Trompet*, «Vær hilset I Nordlands bebyggende Mænd», er desse dikta vortne klisjeane i formidlinga av Dass. Vi kjem tilbake til det i siste del av denne artikkelen.

Eg gjev også att eit kjent døme frå *Nordlands Trompet* – men som ikkje lenger synest å bli sitert i like stor grad som dei to nemnde dikta – fiskeskildringane frå kapitlet «Svømmende Dyr i det Nordlandske Hav». Her vil eg ikkje berre sitere frå utgåva av *Nordlands Trompet* som kom ut i 1763, men òg frå ei modernisert attdikting, som kom i 1963, førd i pennen av Hans Kristiansen. Eg nemner denne moderniseringa her fordi ho kan brukast som hjelpemiddel i undervisninga dersom skriftbiletet i originalen blir for vanskeleg. Kristiansens attdikting fortener ros for arbeidet med rim og rytme, men eg vil òg streka under ulempa med ei slik modernisert utgåve. Ho medfører meiningsstap. Det ser vi i bortfallet av «teigne» (teikne) i utdraget nedanfor. «Teigne» fører meisterleg den dansande rytmen – både grafisk og metrisk – i diktet saman med den særeigne naturen til fisken sei, seiens «hoppende Springen» om sumaren:

Du spralende Sey! see jeg nær havde glemt
Din hoppende Springen og lystige Skiemt
 Udi mine Skrifter at teigne:
Hvor smuk er din Dands alt om Mid-Sommers Tiid,
Naar Soelen er skinnend' og Væiret er bliid
 Et Menniskes Hierte maae qveigne.

Du spralende sei! – Se jeg nær hadde glemt
 din hoppende lek og din lystige skjemt
 i denne min bok å beskrive.
Hvor smukk er din dans imot midtsommerstid
 når solen er varm og naturen er blid
 og mennesket frydes ved livet. (Dass 1763, s. 72, og Dass 1963, s. 54)

Med dei livlege og råkande skildringane av nordnorske fiskeslag formar dette kapitlet utan tvil høgdepunktet i poesien til Petter Dass. Her får vi illustrert kvalitetane litteraturvitarar, frå Francis Bull fram til Nils Magne Knutsen, har peika på hos nordlandsdiktaren: humoren, detaljrealismen og interessa for den folkelege røyndomen.

Dei didaktiske kvalitetane hos Dass er med andre ord synlege på to nivå. For det fyrste er Dass ein didaktisk pioner i norsk undervisningshistorie gjennom arbeidet med *Katekismesanger*. Vi kunne våge oss å kalle dette verket for ei av Noregs fyrste lærebøker. For det andre har diktekunsten til Dass didaktiske eigenskapar ved at han er lærerik gjennom eit litterært, underhaldande språk, som vi kan finne i alle verka til diktaren. Dass oppfyller dermed eit av dei tidlegaste krava vi kjenner til didaktikk: den romerske poeten Horats' ideal for diktekunsten. Diktaren «miscuit utile dulci», han kombinerer «nytte» og det «søte», altså læring og underhaldning. Dass gjev skuleungdom danning gjennom kunnskap om norsk litteratur, språk, kultur og historie, og det blir gjort gjennom ein levande litterær stil.

Dass, tekstkultur og literacy

Synet på herr Petter har som sagt endra seg dei seinaste tiåra. Jon Haarberg har lyft fram den historiske Petter Dass – didaktikaren og forfattaren av andaktslitteratur. Ein snunad kom òg i 2006, då historikar Kåre Hansen gav ut ein biografi om diktarpresten, og same året kom den

² Sjå Haarbergs innleiing til hans utgåve av *Katekismesanger* på bokselskap.no, paragraf 7.2.

aller fyrste doktoravhandlinga om Dass, av Hanne Lauvstad, om retorikk og repertoar i *Nordlands Trompet*. Både Hansen og Lauvstad opponerte mot mottakinga av Dass i moderne tid, som nasjonal og regional identitetsbygging. Hansen stakk hol på «mytar» om diktarpresten, som han kallar det, til dømes det kjende målarstykket i Melhus kyrkje som eit bilete av helgelendingen. Lauvstad meiner *Nordlands Trompet* heller må lesast i ljøs av europeisk renessanseretorikk enn som eit uttrykk for nordnorsk identitet. Begge desse synspunkta, særleg Hansens idear, har vorte kritiserte i seinare tid. Eg går ikkje inn på denne debatten, men nemner desse namna fordi synsmåtane deira har påverka lærebøkene eg vil diskutere i denne artikkelen (jf. Hansen 2006, Lauvstad 2006, Spaans 2021).

2006 er òg eit viktig år i skulehistorisk samanheng. Då kom Kunnskapslyftet, som hadde som mål å fornye norskfaget. Her vil eg særleg kike på omgrepet *literacy*. Begge viser til den utvida forståinga av tekstkulturen. «Literacy» er vanskelegare å definere, ei grunntydning er det å kunne lesa og skrive, altså «lese- og skrivekunne». Viktig for oss i denne samanhengen er vekta *literacy* legg på retorikk, tekstkultur og det som er knytt til det nye omgrepet «sakprosa», ved sida av interessa for skjønnlitteratur. Noko av det same har tidlegare vore streka under gjennom termen «skriftkultur», men den vide tekstforståinga termen impliserer, har fått ei intensivering i norskfaget gjennom Kunnskapslyftet, der dessutan «tekst» har vidare tyding enn «skrift», det dekkjer òg ikonotekst. Denne utviklinga baserer seg på ei utviding av pensum for norskfaget, der sakprosa, mediaspråk etc. har kome inn. Eit av dei såkalla «hovudområda» i den nye læreplanen var at «norsk og nordisk språk- og tekstkultur» skulle forståast «også med internasjonale perspektiv». Men andre ord skjedde det ei utviding på mange felt av norskfaget.

I møte med ein tidlegmoderne diktar som Dass skulle ei slik oppmjuking av grensene mellom fag- og skjønnlitteratur i grunnen vera velkomen, for diktinga hans vart til før desse omgrepa vart konstruerte. No er «literacy» og «sakprosa» også anakronistiske omgrep når vi overfører dei på litterære verk på Dass' tid. *Nordlands Trompet* er ikkje eit «prosaisk» verk, det er jo skrive på rim og rytme. Eg kjem straks tilbake til dette. Men dei opne definisjonane gjer det likevel mogeleg å oppdaga nye sider ved Dass' dikting som har gått under radaren i ein skjønnlitterær innfallsvinkel.³

Her høver det med eit blick på sjangeren til *Nordlands Trompet*. Boka er definert både som eit hyllestdigt og ei topografisk skildring av Nord-Noreg, skriven på rim og rytme. Det bryt med det nemnde skiljet mellom fag- og skjønnlitteratur som romantikken og modernismen baserer seg på. Som renessansediktar etterlikna Dass litterære sjantrar frå antikken, han skreiv ein litteratur der retorikk og metrikk fint kunne kombinerast med element vi i dag assosierer med «faktaopplysningar» i eit faglitterært verk. I *Nordlands Trompet* interesserer herr Petter seg særskilt for nordnorske naturfenomen, og som lærd «dannemann» lanserer han òg nye forklåringar på desse fenomena. Han skriv mellom anna om arktiske vindfenomen, Svartisen og Moskstraumen. Her må vi atter halde tunga beint i munnen, for termar som «saksopplysningar», «sakprosa», etc. inneber at det finst noko *sakleg* og *faktisk* som blir handsama litterært. Ein betre term å bruke er den meir opne «teksthistorie». Ved teksthistorie går ein inn i einskilde tekstar utan å ha det spesifikke, som det heilage eller estetiske, ved teksten som mål, slik som ved teologi eller litteraturvitskap. I tråd med nyhistoriske og filologiske perspektiv finst det ikkje noko utanomtekstleg tilhøve som formar eit «bakteppe» for ein tekst, for det handlar om eit avhierarkisert forhold mellom kontekst og tekst (Asdal *et al.* 2008 og Claudi 2019).⁴

Vi dveler litt ved Dass' omtale av Moskstraumen for å illustrere problemet. Moskstraumen er ein sterk malstraum i Lofoten mellom Moskenesøya og Mosken. Ein malstraum er ein stor

³ Sjå læreplanen i norsk som er i samsvar med fagfornyninga: <https://www.udir.no/k106/NOR1-01>. Dei påfylgjande læreplanane finn du ved å gå til «gyldighet». For den seinaste forskinga knytt til termene «literacy» og «tekstkultur» sjå Berge 2019.

⁴ Eit anna omgrep nytta om Dass' dikting er «kunstlitteratur». Men heller ikkje det omgrepet er heilt funksjonelt fordi det føreset eit skilje mellom tekst og kontekst, den såkalla «ekstralitterære røyndomen», sjå Spaans 2021.

straumkvervel i havet, skapt av tidvasstraumar. Moskstraumen var faktisk gjennom hundreåra eit av dei meste kjende naturfenomena i Noreg. Gjetordet skriv seg mykje frå standardverket i tidleg nytid om Norden: *Historia de Gentibus Septentrionalibus / Historien om de nordiska folken* (1555) av Olaus Magnus, som igjen er basert på eit kart Olaus Magnus laga: *Carta marina* frå 1539. Her lokaliserer Olaus Magnus forteljinga om eit farleg havsvelg i Nord-Europa til Moskstraumen, som han jamfører med sjøuhyret Karybdis i gresk mytologi. Ein dansk-norsk diktar, Anders Arrebo, fylgjer denne tradisjonen når han omtalar Moskstraumen i sitt vidgjetne *Hexaëmeron* (1661). Der heiter det:

Kom ej Svelget for nær, den blinde Klippe dig møder.
Mod det farlige Skær, dit Skib i Stycker du støder. (Lockert 2011, s. 66–74)

Kva skriv så Dass? Moskstraumen er det fenomenet han nyttar mest plass på i *Nordlands Trompet*, heile seks sider, og han nyttar Arrebos skildring som utgangspunkt. Der Arrebo baserer seg på lærde, boklege kjelder på latin, viser Dass heller til direkte sansingar av fenomenet:

Men Mandens [Arrebos] Beslutning om Moske-strøms Magt,
Hvis ikke Forfarenhed andet har sagt,
Da kunde jeg med den vel stemme.
Jeg vil det kun an med Eenfoldighed gaae,
Naturen os lærer det best at forstaae,
Hvor Strømme sin Magt monne tage (...) (Dass 1762, s. 150)

Dass vektlegg det han kallar «Forfarenhed», det vil seia «erfaring», «Eenfoldighed», altså «det enkle», og «Naturen». Han meiner direkte kunnskap om naturen frå sambygdingar. Det er dei som målber «røynsle» og ein liketil kontakt med naturen. På basis av utsegnene deira vektlegg Dass månefasar, flod og fjøre og vassdjupner i forklåringa si – utan å ty til ei einaste mytisk forklåring på fenomenet. Dette er eit sentralt punkt i Dass' forfattarskap som ikkje har vore påansa av litteraturvitskapen. Grunnen ligg nettopp i det nemnde skiljet mellom skjønn- og faglitteratur. Sigri Skjegstad Lockert peikar i *Halvsvelget i Nord* (2011) på den progressive skildringa av straumen vi finn hos Dass – men det er likevel eit aber her: «Til tross for at *Nordlands Trompet* blir regnet som et skjønnlitterært verk, er det kanskje det mest beskrivende og forklarende av verkene om Moskstraumen i denne tidsperioden». Lockert gjer ein grundig analyse av omtalen av Moskstraumen gjennom tidene, men ho heng fast i *litterariteten* – skjønnlitteratur som eit autonomt fagområde – når ho definerer *Nordlands Trompet* som eit «skjønnlitterært verk». Skildringa til Dass høyrer liksom ikkje heilt heime i rekkja av «faktaorienterte» naturvitskaplege omtalar av straumen.⁵ Når Dass viser til «forfarenhet», altså direkte sansingar eller erfaringar av straumen, representerer det altså ikkje ein utanomtekstleg røyndom som vi i dag kan skilja frå Arrebos dikt, for Dass' «forfarenhet» er nemleg òg overlevert oss gjennom ei *tekstleg* formidling.

Gjennom omgrep som tekstkultur og teksthistorie får vi ei ny og større forståing for *Nordlands Trompet*. Parallelt med ei skjønnlitterær tolking av *Nordlands Trompet* har det nemleg gått føre seg ei naturfagleg interesse for Dass' skildring av malstraumen, ho går attende til 1700-talet, til verk som *Norges Naturlige Historie* (1752) av Erik Pontoppidan. I moderne tid finn vi den same tilnærminga til dømes hos Bjørn Gjevik, professor i hydrodynamikk, som skriv at Dass' naturobservasjonar var unike og progressive for si tid (Gjevik 2009, s. 12–14). Even

⁵ Lockert er sjølv medviten om denne inkonsekvensen. I ein samtale 2. september 2021 viste ho til ein passasje i den utrykte versjonen av masteroppgåva, der ho problematiserer bruken av omgrepet «skjønnlitteratur» (s. 9). Ho rår difor lesarar til å nytte denne versjonen som finst på nettet:
<https://munin.uit.no/bitstream/handle/10037/2506/thesis.pdf?sequence=2&isAllowed=y>

Arntzen vektlegg òg den empiriske metoden til Petter Dass i «En malstrøm til begjær. Moskenesstraumen som myte og metafor hos Petter Dass, Edgar Allan Poe og Jules Verne» (2003). Med eit utvida tekstomgrep skulle det vera råd å sameine denne skjønnlitterære med den faglitterære tilnærminga til Dass. Det tyder sjølvsagt ikkje at vi vrakar Dass som forfattar av poesi og definerer verket som «sakprosa» – det vil som sagt vera direkte gale. Dessutan er også «sakprosa» gjenstand for fortolking, tekstar innanfor sjangeren må altså lesast som produkt av retoriske verkemiddel, som *literacy*-vektlegginga lærer oss.⁶

Petter Dass i læreverk for skulen

Med dette utgangspunktet går eg over til andre delen av denne artikkelen. Korleis er framstillinga av Petter Dass i norske lærebøker for skulen? Diskuterer lærebøker Dass som ein pioner innanfor didaktikken? Samtidig vil eg ha eit blick på sitering av Dass' verk i lærebøker. Tek lærebøkene med andre døme på Dass' dikting enn ««Herre GUD! dit dyre Navn og Ære»? På hi sida vil eg finne ut om lærebokforfattarane mjukar opp skiljet mellom skjønn- og faglitteratur i omtalen av Dass. Finst det omtale av «naturvitaren» Dass og den fascinerande omtalen hans av Moskstraumen? Det kan synast urettvist at eg vurderer nyare lærebøker for norskfaget med utgangspunkt i forskning som også er av ny dato. Men sider ved Dass' dikting eg er ute etter, er òg omtala i eldre verk. Dass som forfattar av didaktisk-pedagogisk verk finst i teologisk og skulehistorisk litteratur, medan naturvitskapsmannen Dass er alt – som nemnt ovanfor – referert til i naturhistoriske verk på 1700-talet.

Eit fyrsteintrykk ein får av nye læreverk, er at det er trøngt om plassen. Ulike skulereformer har ført med seg nye tekstomgrep og kompetansemål. Det fører med seg at lærebokforfattarar må velja kva dei vil ta med og ikkje. Det er høgst forståeleg, men nokre val som blir gjorde, er likevel underlege. Eg ser fyrst på nokre nye lærebøker for norskfaget i barne- og ungdomsskulen. Her synest Dass dessverre å ha falle ut. *I Fabel. Norsk for ungdomstrinnet*, i boka for 10. klasse (2015), er Shakespeares *Romeo og Julie* med, men ikkje den norske renessansedikteren, og dette dreiar seg om ei lærebok i norsk, ikkje engelsk. *Fabel* for 8. klasse (2013) unner seg sant nok ein liten omtale: Dass var ein barokk salmediktar som «dikta levande om kvardagen til folk ved kysten» (s. 243). Eit ljospunkt er *Kontekst. Tekster 1*, for 8.–10. klasse (2006), av Kathinka Blichfeldt, Tor Gunnar Heggem og Ellen Larsen. Læreboka inneheld ei halvside presentasjon av dikteren saman med utdrag frå to kjende dikt, «Første Plaster» (eit av Dass' dikt til brannen i Bergen i 1702) og salmen «Herre GUD! dit dyre Navn og Ære».

I lærebøker for vidaregåande skule er situasjonen betre, men vi kan ikkje rekne det som sjølvsagt at den norske klassikaren alltid er med. I *Tekstbanken. Aschehougs tekstsamling for videregående skole* (2009) er til dømes desse diktarane frå den tidlegmoderne perioden (1500–1800) tekne med: Absalon Pederssøn Beyer, Dorothe Engelbretsdotter, Thomas Kingo, Charles Perrault, Daniel Defoe, Ludvig Holberg, Johan Nordahl Brun, Johann W. Goethe og Carl M. Bellmann. Lærebokforfattarane streifar så vidt innom Dass i presentasjonen av Holberg, meir er det ikkje.

Eg vil så kike på tre lærebøker for norsk for vidaregåande skule der Dass er vigd plass: *Panorama* for Vg2 (2007) av Marianne Røskeland, Jannike Ohrem Bakke, Liv Marit Aksnes, Gunnstein Akselberg og Sveinung Time; *Spenn* for Vg2 (2007) av Anne Lise Jomisko, Christoffer Linnstad, Tommy Moum og Marianne Texmo, og *Tema* for Vg2 (2007) av Benthe Kolberg Jansson, Kristian Emil Kristoffersen, Jannik Krogh og Per Arne Michelsen. Det er ikkje plass til ei grundig, systematisk jamføring av omtalen av Dass, men dei kortfatta punktne slaga gjev ein god illustrasjon på omtalen av forfatterskapen i norske læreverk.

⁶ Ved sida av den «naturhistoriske Dass» og «poetisk-didaktiske Dass» høver det å nemne segnene om Petter Dass. Av plassomsyn diskuterer eg ikkje dei i artikkelen, men vil nemne at det finst eit undervisningspotensial i desse historiene, særleg fordi «folkediktinga» om Dass lever vidare i moderne teikneseriar, jf. teikneseriane til Jon Jamtli og Vegard Skogmo.

I *Panorama* går presentasjonen av diktarpresten over halvanna side, og det er eitt tekstutdrag frå forfattarskapen sist i boka, det kjende «Herre GUD! dit dyre Navn og Ære». Viktige punkt i biografien og forfattarskapen er tekne med i presentasjonen, men her er òg setningar som får lesaren til å undre seg. Om *Katekismesanger* heiter det: «Avstanden mellom menneske og Gud er stor i Engelbretsdotters salmer, men enda større hos Dass. Gud er den store herskeren, ikke trøsteren som tørker tårer.» Her kjenner vi att ein observasjon frå Jon Haarberg i omtalen hans av resepsjonen på *Katekismesanger*. Haarberg skriv at ein i den «nasjonale litteraturhistorien» har late Dass representere den «regelstyrte ortodoksien», medan Dorothe Engelbretsdotter har fått rolla som «eg-et» som syng inderleg om sorg og tårer. Men som Haarberg viser, så finst det òg fromme, inderlege dikt hos Dass. Dette sporet finst ikkje i dette læreverket.⁷ Forfattarane hentar heller ein song frå vår tid, som eit døme på ein salmediktar som i motsetnad til Dass trøystar med tårer: Bjørn Eidsvågs «Eg ser»: «Eg ser du har der vondt, men eg kan ikkje grina alle tårene for deg, du må grina dei sjølv, men eg skal grina med deg» (s. 102). Ikkje berre finst det – som sagt – inderlege dikt hos Dass, det er òg urettvist å jamføre ein 350 år gamal salmediktar med ein artist frå vår tid.⁸ Om *Nordlands Trompet* heiter det: «I dag er det få utenom eksperter som har lest hele verket» (s. 101). Det er for så vidt ikkje usant, men kva meiner ein med «eksperter»? Det finst «vanlege folk» som les *Nordlands Trompet* med interesse. Og kva vil ein lærebokforfattar som skal skapa entusiasme for litteraturen med ei slik utsegn? Er bodskapen at når alt kjem til alt, får ein større utbytte av å lesa Bjørn Eidsvåg enn Petter Dass?

I *Spenn* går presentasjonen av diktarpresten over to halve sider, samtidig er «Herre GUD! dit dyre Navn og Ære» teke med i tekstsamlinga sist i boka, saman med to dikt frå brevkiftet mellom helgelendingen og Dorothe Engelbretsdotter, eitt frå Dass og eitt frå Dorothe. Omtalen utmerker seg både ved ei vektlegging av Dass som pedagog – tittelen på avsnittet er «Prest, poet og pedagog» – og ved ei oppdatering på siste nytt frå litteraturforskinga. Om *Nordlands Trompet* heiter det at verket har «ofte vorte framstilt som eit tidleg eksempel på det vi kallar heimstaddikting, ein type litteratur som skildrar lokale og regionale forhold. I nyare forskning er dette tona ned, og ein legg heller vekt på at Dass medvite skreiv seg inn i ein europeisk tradisjon.» Det kjende målarstykket av Dass frå Melhus kyrkje er teke med, men i biletteksten blir det vist til debatten om portrettet. Og dessutan inneheld avsnittet ei utgreiing om opphavet til «Herre GUD! dit dyre Navn og Ære»: «Eigentleg heiter salmen ‘Den annen sang: Helliget vorde ditt namn’ (...) Denne lovtalen til Guds ære står i *Katechismus-Sange* (trykt 1715). Boka inneheld songbare tekstar som utdjupar og forklarar Luthers vesle katekisme» (s. 60). Dette læreverket skil seg positivt ut. Forfattarane skal ha ros for å ha oppdatert seg på siste nytt om Dass. Vi kjenner att forskinga til både Haarberg, Lauvstad og Hansen i avsnittet. Men eg har likevel ein kritisk kommentar: I omtalen av forskingsnytt blir det lite plass igjen til ein generell presentasjon av diktarpresten. Og i samband med Dass og nyare forskning hadde det òg vore fint med ein omtale av Dass som naturforskar, slik vi jo kjenner han frå sentrale passasjar i *Nordlands Trompet*. Som eg nemnde tidlegare er det trøgt om plassen i mange norske lærebøker. *Spenn* er elles merkt av ein vilje til kontekstualisering som eg meiner går for langt. På dei seksten sidene om barokken, sidene 50–66 – fem av dei med heilsides illustrasjonar –, druknar omtalen av Dass og Dorothe Engelbretsdotter i presentasjonar av kunstnarar, diktarar og vitskapsmenn og kongelege: Vermeer, Rembrandt, Caravaggio, Milton, Bernini, Velazques, Georges de la Tour, Marino, Newton og «solkongen» Ludvig 14.

Omtalen av diktarpresten er lengst i *Tema*, to og ei halv side, medan tekstsamlinga sist i boka inneheld to smakebitar frå forfattarskapen, også her «Herre GUD! dit dyre Navn og Ære» og attåt eit dikt Dass skreiv på sine eldre dagar, «Peder Dasses Klage-Sang udi hans 6 aars langvarige Sygdom». Samtidig er det teke med eit utdrag om mørketida frå *Nordlands Trompet* i kapitlet om språket på 1600-talet, som fylgjer etter kapitlet om tekstkulturen i hundreåret.

⁷ Jon Haarbergs innleiing til *Katekismesanger*, bokselskap.no, paragraf 3.2.

⁸ Songen finst i antologien *Salmesang. 50 av våre kjente og kjære salmer* (2015, s. 140–141).

Presentasjonen i *Tema* har fellestrekk med presentasjonen i *Spenn*, der vektlegginga ligg på Dass som oppsedande diktar. Presentasjonen er på den andre sida betre balansert i det at alle sidene ved dikteren kjem fram, både den kristelege, oppbyggjelege litteraturen, det topografiske *Nordlands Trompet* og høvesdiktinga, som dei nemnde dikta til Dorothe i Bergen. Forfattarane har òg passa på å ta med siste nytt frå forskinga på Dass.

Men vekta på Dass som religiøs pedagog og rettleiar skyggjer over viktige sjangerskilje. Om *Nordlands Trompet* heiter det: «Den viktigste motivasjonen for å skrive var ønsket om å oppdra menigheten i den rette lære. *Nordlands Trompet* er derfor et belærende verk.» For å referere sitatet frå Horats ovanfor så var dei fleste førmoderne litterære verk «belærende» i den tydinga at dei var baserte på Horats' ideal om læring og underhaldning. Men *Nordlands Trompet* er ikkje didaktisk i den forstand at det er eit oppbyggjeleg verk tiltenkt kyrkjelyden. Diktet er eit topografisk verk tiltenkt samtidige dansk-norske dannemenn (Lauvstad 2006, s. 240–241).⁹ Og for å skjønna verket må vi oppheva skiljet mellom skjønn- og faglitteratur. I ei utdju-ping av kva forfattarane meiner med «belæring» heiter det: «Ofte er belærende litteratur holdt i et nøytralt språk. Slik er det ikke med *Nordlands Trompet*, som i tillegg til å belære også har ønsket å glede. Derfor er det fullt av underfundige historier og eksempler, lyriske skildringer» (s. 154–155). «Underfundige historier» og «lyriske skildringer» – vel, det er bra nok, men kor mange bøker i norsk litteratur deler ikkje denne karakteristikken? Kva gjer det verdt å lyfte fram Dass i ein undervisningssituasjon?

Petter Dass og kompetansemåla

Gjennomgangen av eit utval lærebøker i norskfaget fortel oss fyrst og fremst at Petter Dass ikkje har så stor prioritet lenger. I mange læreverk finn vi ikkje namnet hans, jamvel om diktarar frå same periode som i grunnen ligg norskfaget fjernt, er tekne med – til dømes Shakespeare, eit namn alle kjenner frå den dominerande engelskspråklege kulturen. Det er som sagt mangt som skal inn i faget, og den vesle plassen der er til barokkdiktaren vår, er i somme bøker prega av ein summarisk presentasjon der gamle mytar og klisjear dukkar opp.

Eit ljospunkt er som vi har sett læreboka *Spenn*. Lærebokforfattarane viser at dei er oppdaterte på den seinaste forskinga på diktarpresten. Det er mogeleg lærebokforfattarane her har prioritert eit kompetansemål som har kome med fagfornyinga, som det «å kunne forholde seg kritisk og selvstendig til de leste tekstene». Men samtidig såg vi at denne læreboka òg var styrt av «hovudmåla» frå 2006 – ei kontekstualisering «med internasjonale perspektiv». Den lange rekkja av namn på kunstnarar, statsmenn og forfattarar viser oss til gagns at fenomenet nasjo-nallitteratur og nasjonal kanon er noko som for lengst har forsvunne frå norskfaget. Den globale kulturen har kome inn i norske læreverk – jamvel om den internasjonale kulturen i dette tilfellet i hovudvekt handlar om europeisk kultur og litteratur. Men vi kjem likevel ikkje bort frå at dette er ei bok som skal gjelde for *norskfaget*, og då undrast eg på kvifor omtalen av den italienske bilethoggaren Bernini (s. 56–57) er nærast tre gonger så lang som omtalen av Dass.

Kompetansemålet «internasjonale perspektiv» styrer som vi såg òg tekstutvala i dei nemnde lærebøkene. I *Spenn* står det same diktet av Petter Dass attmed eit utval av *Det tapte paradiset* av Milton (s. 294–297). Vi fann eit par døme på originale utval av Dass' tekstar, men klisjeen «Herre GUD! dit dyre Navn og Ære» går altså igjen i mange lærebøker. Hovudinstryk- ket er som sagt at tekstfornyinga skjer gjennom innleming av utanlandske verk. Dass vinn utan tvil på at tekstane hans blir sette i ein internasjonal kontekst, men jamvekta mellom norsk og utanlandsk materiale forsvinn når *Det tapte paradiset* får like mykje plass som Dass – ein tekst skuleelevane truleg òg møter i engelskfaget og dermed får presentert to gonger.

⁹ Dette er Lauvstads syn på mottakargruppa til *Nordlands Trompet*, men andre forskarar, som Jørgen Sejersted, meiner diktet har både nordnorske bønder og embetsmenn som mottakarar.

Eit anna moment er at konteksten som blir henta inn, ikkje alltid kjennest relevant. Tidleg-moderne naturhistorie tilbyr – som eg viste ovanfor – eit framifrå utgangspunkt for ei interessant kontekstualisering av forfattarskapen. Den sentrale omtalen av Moskstraumen i *Nordlands Trompet* innbyr til ein eklektisk metode. Ein bør nærme seg *Nordlands Trompet* gjennom ein tverrfagleg kombinasjon av vidt ulike teksttypar, både poetiske og naturvitskaplege tekstar, både visuelle tekstar frå karthistoria – Olaus Magnus' sjøkart krydra med sjøuhyre – og høgdepunkt i verdslitteraturen, der Moskstraumen spelar ei stor rolle, som dei medrivande forteljingane om malstraumen hos Edgar Allan Poe og Jules Verne. Omtalen av Moskstraumen finst heller ikkje i nokon av dei omtala lærebøkene. I verste fall opplever ein kapitla om barokken som eit delvis usamanhengande vell av kjende europeiske namn frå tidsperioden. Det smakar av *namedropping* og utanpåklistra realisering av «internasjonale perspektiv».

Eit interessant spørsmål – som det er for tidleg å svara på – er korleis atter nye kompetansemål, dei som kjem med i læreplanen 2020, vil påverke presentasjonen av Dass og andre historiske forfattarar i skuleundervisninga. Som mange veit, skal norskfaget styrast av såkalla «tverrfaglege tema», med mellom anna vekt på «folkehelse og livsmeistring» og «berekraftig utvikling». Kan det bli for mykje instrumentalisme og målstyring? Mange meiner ja – og heldigvis er også talet på kompetansemål redusert i den seinaste læreplanen. Og i den nye læreplanen er også idealet om «internasjonale perspektiv» ført vidare i eit av dei såkalla «kjerneelementa», som «tekst i kontekst». Mads Claudi er i artikkelen sin om historisk litteraturredidaktikk positiv til denne endringa, men bed oss – med referanse til Peter Barry – passe på skiljet mellom ein «deep» og «broad context» (Claudi 2019, s. 9). Ein annan ny kompetanse i læreplanen av 2020 er «djupnelæring» – tilnærming til emne skal skje gjennom fagleg fordjuping. Vonleg vil dette omgrepet ha positive fylgjer i det at det opponerer mot overflatiske omtalar og stimulerer lærebokforfattarane til å konsentrere seg om færre og lengre tekstar.

Kva om vi snudde logikken med kompetansemål på hovudet? Om vi valde ut gode tekstar i norsk litteratur og deretter omtala dei ved hjelp av kompetansemål i skulen? Altså lét tekst, ikkje målstyring, liggje til grunn i norskundervisninga. Styrken ved å undervise i historisk litteratur er at gamle tekstar nettopp inneheld mange tydingslag. Lise-Mari Lauritzen understrekar dette i ein artikkel om bruk av skjønnlitteratur i skulen der ho tek utgangspunkt i klassisk tragediedikting: «Verk med trekk fra tragedien skildrer gjerne allmenne opplevelser som elevene kan kjenne seg igjen i uavhengig av verkets historiske kontekst» (Lauritzen 2019, s. 196). Med referanse til Laila Aase viser ho at gode tekstar i eit daningsperspektiv må kunne både ha eit estetisk, kulturhistorisk og allmennmenneskeleg poeng. I og med at det er tale om «kulturhistoriske poeng», er det altså likevel den «historiske konteksten» her som verket spelar på og som vi må ta omsyn til. I dei meiningsrike tekstane til Petter Dass skulle eit slikt tekstutval ikkje vera ei vanskeleg oppgåve. Gode, ofte siterte dikt av diktarpresten, inneheld både estetiske tekstopplevingar, kulturhistorie, til dømes historisk didaktikk og naturvitskap og også moralske refleksjonar som er nyttige i eit daningsperspektiv.

Så står det att å definere kva ein meiner med «gode tekstar». Dermed kjem eg òg inn på det mest påfallande i gjennomgangen min av nye læreverk for norskfaget. I tekstutvala finst ingen døme frå den mest omtykte delen av Dass' forfattarskap: «Svømmende Dyr i det Nordlandske Hav» i *Nordlands Trompet*. Her svingar dikteren pennen lystig i takt med hoppa til seien, og han fortel om kveita, «Dronning i Vand» med «Boelig paa dybeste sand», om håkjerringa som «render til Krogen, som Rytter til Storm». Det er ikkje vanskeleg å finne gøyale sitat for eit læreverk for skulen. Kapitlet er eit skattkammer for formidling – trass i det faktum at vi har med eit over tre hundre år gammalt dikt å gjera. Sant nok definerer lærebokforfattarane *Nordlands Trompet* som eit verk om skikkane, dyreliv og livsgrunnlaget i Nord-Noreg, men den originale

poetiske handsaminga av stoffet er fråverande, både i presentasjonane av dikteren og i diktutdraga i tekstsamlingane bak i lærebøkene.¹⁰

Det finst ingen allmenngyldig definisjon på «god litteratur», men i jakta på den gode teksten må ein òg kunne nyte fruktene av eldre litteraturteoretisk formidling, utan at ein fell tilbake i fallgruvane knytte til omgrepet «nasjonallitteratur», som heroisering av gamle forfattarskapar. Den lange utsilingsprosessen som har skjedd i det førre hundreåret, som hos Francis Bull og Hans Midbøe, er verdt å ta omsyn til i denne jakta på gode tekstar. Ein treng ikkje fylgje framstillinga hos Sverre Inge Apenes og det patosfulle verket hans, *Rapport om Petter Dass. Presten som diktet makt til folket* (1978), ei bok som alle dei nemnde Dass-forskarane – Lauvstad, Hansen og Haarberg – distanserer seg frå.¹¹

Konklusjon

Det er på tide med ein samanfattande konklusjon. Som vi har sett, har dei nye lærebøkene i skiftande grad lukkast med å aktualisere den historiske forfattarskapen til Petter Dass i tråd med det nye norskfaget. Eg har i fyrste delen av denne artikkelen vist at Dass er ein forfattar som kan revitaliserast når den gamle ramma for didaktisk formidling fell bort, altså den nasjonallitterære framstillinga. Den historiske Petter Dass som både Jon Haarberg og Hanne Lauvstad har funne attende til, fann vi att i læreverket *Spenn*. Dass som progressiv naturhistorikar er eit potensial som enno ligg unytta i norske læreverk for skulen. Ei uheldig utvikling av dei nye skulereformene såg vi i ei retningslaus internasjonal kontekstualisering. Når så mykje nytt skal inn i lærebøkene, synest det som om orienteringsevna blir borte. Det er som om Dass sjølv hamnar i ein «malstraum» av namn og titlar – kva som gjer han litterær verdfull og interessant i ein undervisningssamanheng, er vanskeleg å få tak på. Han har for alvor vorte ein diktar som «bur mot norskfagets ende».

Vi kan peike på veikskapane ved mengda av kompetansemål og den manglande balansen mellom tekst og kontekst i lærebøkene, som eg har gjort. Men eg vil til slutt atter gje ordet til herr Petter. Ein kjend topos i klassisk litteratur er jamføringa mellom kroppsleg og åndeleg føde. Dass skriv i *Nordlands Trompet* at han lever i ei tid der folk vil pynte seg med framande, fine retter. Han etterlyser gode og kortreiste matretter. Eg vil seia det same om den «åndelege» føda i ein undervisningssituasjon. Det skader ikkje å vera litt traust og servere lengre tekstar av heimleg «kok», sjølv sagt med ei relevant og avgrensa internasjonal kontekstualisering. Slik uttrykker diktarpresten det – i den moderniserte versjonen til Hans Kristiansen:

Istedenfor gresskar, agurk og tomat
trakterer jeg heller med kål på et fat,
med det får du være fornøyet.
En grøt, gjort av neper, det er min salat,
og hadde jeg lovet en grøt av sukat,
Da hadde jeg skammelig løyet. (Dass 1963, s. 10)

¹⁰ Det har ikkje vore plass til å granske digitale ressursar i denne artikkelen, men sjå Nasjonal digital læringsarena som har eit utdrag frå «Svømmende Dyr i det Nordlandske Hav»: <https://ndla.no> (lesen 6.4.2021).

¹¹ Sjå til dømes Haarbergs omtale av resepsjonen av Petter Dass på 1800- og 1900-talet: Katekismesanger på bokselskap.no, paragraf 7, og Haarberg 2017. Sjå òg Claudis omtale av nyhistorismens interesse for anekdotar, noko retninga deler med Francis Bull og Hans Midbøes litteraturhistoriske metode: Claudi 2019, s. 7.

Litteratur

- Arntzen, Even. 2003. «En malstrøm Til begjær». *Nordlit*, nr. 13 (august): 255–277. <https://doi.org/10.7557/13.1957>
- Asdal, Kristin, et al. 2008. *Tekst og historie, Å lese tekster historisk*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Berge, Kjell Lars. 2019. «Skriftkulturforskning i Norden. Nokre overordna perspektiv på forskingsfeltet og forskingsresultat på 2000-talet». I: Stig Jarle Helset & Endre Brunstad (red.), *Skriftkulturstudier i ei brytingstid*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk, s. 21–51. <https://doi.org/10.23865/noasp.67>
- Blichfeldt, Kathinka, et al. *Kontekst 8–10. Tekster 1*. Oslo: Gyldendal.
- Claudi, Mads B. 2019. «I Blindsonen? Om litteraturhistoriens hva, hvordan og hvorfor (ikke)». I: *Norsklæreren*, nr. 2, s. 1–13.
- Dass, Petter. 1715. *Katekismesanger*. Historisk-kritisk utgåve ved Jon Haarberg: <https://www.bokselskap.no/boker/katekismesanger/tittelside>
- Dass, Petter. 1763. *Beskrivelse over Nordlands Amt i Tronhiems Stift. Først udgivet under Titel Nordlands Trompet*. Utgjeve og kommentert av Albert Christian Dass. København: Trykt og bekostet af Andreas Hartvig Godiche.
- Dass, Petter. 1963. *Nordlands Trompet*. I gjendiktning ved Hans Kristiansen. Oslo: Fabritius forlag.
- Dass, Petter. 1997. *Nordlands Trompet – Viser og rim – Evangeliesangene*. Redigert og kommentert av Didrik Arup Seip. Samla som «gigantbok». Oslo: Aschehoug.
- Drivflaadt, Elin, et al. 2013. *Fabel. Norsk for ungdomstrinnet*. 8. klasse. Oslo: Aschehoug.
- Fostås, Anne-Grete, et al. 2015. *Fabel. Norsk for ungdomstrinnet*. 10. klasse. Oslo: Aschehoug.
- Gjevik, Bjørn. 2009. *Flo og fjære – langs kysten av Norge og Svalbard*. Jar: Farleia forlag.
- Hansen, Kåre. 2006. *Petter Dass – mennesket, makten og mytene*. Sandnessjøen: eige forlag.
- Haarberg, Jon. 2017. *Nei, vi elsker ikke lenger. Litteraturen og nasjonen*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Jansson, Benthe Kolberg, et al. 2007. *Tema. Norsk språk og litteratur*. VG2. Oslo: Samlaget.
- Johnsen, Berit H. 2011. «Erik Pontoppidans råd til skolemestre. Om innhold og opplæring i leseferdigheter i ‘skolen for alle og enhver’». I: Dagrun Skjelbred & Bente Aamotsbakken, (red.), *Norsk lærebokhistorie III – en kultur- og danningshistorie*: Oslo: Novus forlag. s. 11–28.
- Jomisko, Anne Lise, et al. 2007. *Spenn*. Norsk for studieførebuande. VG2. Oslo: Cappelen Damm.
- Knutsen, Alf (red.). 2015. *Salmesang. 50 av våre kjente og kjære salmer*. Oslo: Cappelen Damm.
- Knutsen, Nils Magne. 2019. *Petter Dass. Prest. Pedagog. Humorist*. Tromsø: Angelica Forlag.
- Lauritzen, Lise-Mari. 2019. «En affektiv vending i norskfagets litteraturundervisning. Et grunnlag for folkehelse og livsmestring.» I: *Norsk litterær årbok*. Oslo: Det Norske Samlaget, s. 185–200.
- Lauvstad, Hanne. 2006. *Helicons Bierge og Helgelands Schiær. Nordlands Trompets tekst, repertoar og retorikk*. Oslo: Acta humaniora.
- Lockert, Sigri Skjeggstad. 2011. *Havsvelget i nord. Moskstraumen gjennom årtusener*. Stamsund: Orkana Akademisk.
- Lysaker, Trygve. 2009. «Erik Bredal» i Norsk biografisk leksikon: https://nbl.snl.no/Erik_Bredal
- Læreplan for norsk. 2006: <https://www.udir.no/kl06/NOR1-01>
- Naob = Det Norske Akademis Ordbok: <https://naob.no/>
- Nasjonal digital læringsarena. Presentasjon av Petter Dass: <https://ndla.no/>
- Nilsen, Brit (red.). 2006. *Tekstbanken. Aschehous tekstsamling for videregående skole*. Oslo: Aschehoug.
- Røskeland, Marianne, et al. 2007. *Panorama*. Norsk Vg2. Studieforbredende. Oslo: Gyldendal.

«Mitt namn er Petter Dass, som bur mot norskfagets ende»

Spaans, Ronny. 2021. «Hekser, Kopernikus og nordnorske fiskeslag. Eit kritisk blick på den seinaste forskinga på Petter Dass». *Edda. Nordisk tidsskrift for litteraturforskning*. <https://doi.org/10.18261/issn.1500-1989-2021-02-02>